

október végéig vagyunk nyitva. Azon kevés hazai múzeumok közé tartozunk, ahol nőtt a látogatók száma: húszerrel. Ha hírnök a kellő módon nem jutna el sokfelé, ez aligha lett volna lehetséges.

A közelmúltban nyílt meg a harmadik egység. Marad a fejlesztés eddigi tempója?

■ Ezt a 46 hektáros területet egy negyedszázaddal ezelőtti koncepcióra adták. Nyugat-dunántúli egységünk 1993. szeptember 24-én nyílt meg, még nincs is teljesen készen, csak a java. (Göcseji, őrségi tájakat örökítünk meg). Jó lenne, ha például ezt, kissé nyugatabbra haladva, néhány épülettel ki tudnánk egészíteni. A fejlesztés tempója adott ugyan, de nekünk a skanzen további kialakításához, eredeti koncepció ide vagy oda, létfontosságú lenne a keleti magyar nyelvterület bemutatása: Erdély, a Szamos-mente, a Partium, az Érmellék, Székelyföld. Ha a politikai körülményektől és a szállítás-megszerzés nehézségeitől eltekintünk is, annyi dokumentációnk van erről a vidékről, hogy játszi könnyedséggel fel tudnánk építeni ezt a nagyobb épületcsoportot. Csakhogy – nincsen hozzá helyünk. Mostanra ebbe a völgybe eléggé be vagyunk már zárva és nem nagyon adódhat esély bővítésre. Ugyanakkor óriási lehetőségek is vannak: szeretnénk például egy közművelődési csarnokot, egy nagy kiállítási épületet felépíteni, ahol mondjuk építészettörténeti bemutatót lehetne rendezni, az Árpád-kortól napjainkig. A népi építészeti kutatásának központja vagyunk. Hatalmas archívumunk van, tízezer rajz, felmérés, hatvanezer fotó, satöbbi, mindezt most visszük számítógépre. Évente tudományos évkönyvet adunk ki, minden második évben tudományos konferenciát szervezünk, mindig máshol és mindig más régióhoz kötődve. Országos szakfelügyeleti jogkörünk van Magyarország 100-150 tájházára. Közvetlenül minisztériumi hatáskörbe tartozunk, függetlenül várostól, megyétől. Mindezek talán azt is bizonyítják, alátámasztják, közvetlenül vagy közvetve: nekünk az a legfontosabb, hogy minél többet építhessünk. Mert az idő nagyon szalad.

Dorgay Károly honvédszázados

Dorgay Károly nevét nem említik a történelemkönyvek, személyéhez nem fűződik nevezetes esemény, hősi cselekedet. Egyike volt azoknak, akik „csak” tették a dolgukat. Hogy emléke mégsem halványult el egészen, azt bizonyítják azok a gyertyák és virágok, amiket szülővárosának lakói szoktak elhelyezni minden év március 15-én a mátészalkai református köztemetőben néhány évvel ezelőtt föllet sírnál.¹

Életéről keveset tudunk.

1816-ban született Mátészalkán. Köznemesi család sarja. 1835-től (19 éves korától) katonáskodott. A pesti forradalom kitörésekor a 39. (Don Miguel) gyalogezred őrmestere volt.

1848. augusztus 31-én szerelt le², de (véltetően már nyár elejétől) oktató altisztként a Szatmár megyei nemzetőrök kiképzésében vállalt – a nagykárolyi nemzetőr-ségi bizottság jegyzőkönyveinek tanúsága szerint – kiemelkedő szerepet.³

¹Dorgay Károly síremlékét 1993. márciusában ismeretlen tettesek lerombolták. Az emlékművet a 15-ei koszorúzási ünnepségre sikerült helyreállítani.

²Bona Gábor szerint (Kossuth Lajos kapitányai Bp. 1988.) Dorgay augusztus 31-én szerelt le. Ugyanakkor levéltári adatok bizonyítják, hogy augusztus folyamán már a nemzetőr-

Október 6-ától a Pongrácz László irányítása alá tartozó nemzetőrzászlóalj hadnaggyává nevezték ki.⁴ Az alakulat – csatlakozva más Szatmár megyei nemzetőrzászlóaljához – Katona Miklós őrnagy vezetésével részt vett egy erdélyi expedícióban. A hadműveleteket az indokolta, hogy Erdély irányából, Kővár-vidék felől Urban császári ezredes seregének és a vele egyesített román felkelők egységeinek közvetlen támadása fenyegetett.⁵

Katona hadoszlopa „november 18-án indult el Nagybányáról Nagysomkúton át Désre, melyet a Formacher ezredes alatt álló osztrák alakulattal vívott összecsapás után elfoglalt.

Urban, miután erről értesült, 2300 gyalogossal, 150 lovassal és 5 ágyúval megindult Kolozsvárról, 24-én reggel összecsapott Katonával, és súlyos vereséget mért rá, mire ez Nagybánya irányában vonult vissza.

Urban még egy darabon követte. Katona – sorsára hagyva Nagybányát –, serege maradványaival Szatmárnémeti felé vonult.”⁶

Pongrácz őrnagy segédtisztjeként feltehetően Dorgay Károly is részt vett e sikertelen akcióban.

Röviddel később Bem is megérkezett az erdélyi hadszíntérre. Hozzálatott a hadsereg újjászervezéséhez, ennek során a szatmári nemzetőrök jórésze Bem hadseregének 3. dandárába kapott besorolást.⁷

Dorgay Károly feltehetően nem vett részt azokban a harcokban, amelyekkel Bem decemberben nemcsak megállította az osztrák előrenyomulást, hanem Dést és Kolozsvárt el is foglalta.⁸ Valószínűbb, hogy már ekkor a Szatmár megyei nemzetőrség átszervezésénél kapott feladatot: egyebek mellett a nemzetőrök számára kiadott

ség kiképzésével foglalkozott. Urbán Aladár szerint (A nemzetőrség és a honvédség szervezése 1848 nyarán. Bp. 1973) gyakori jelenség volt oktató altisztek kikölcsönzése a serezekből.

³A nagykárolyi nemzetőrségi bizottság 1848. augusztus 22-én tartott ülésének jegyzőkönyvében az alábbiak olvashatók: „...Dorgay Károly N. Károlyi kardforgató őrmester és tanító a vidékekből összesereglett nemzetőrök gyakorlásokbani oktatásával annyira el van foglalva, és fáradhatatlan szorgalma által oly... eredménnyel tanít, hogy eddig... tanítási díja méltányosságnál fogva felemeltessék...” Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltár – Szatmár vármegye levéltára 1848/49 – IV/B 534/4.

⁴Bona Gábor i. m.

⁵„E veszély lényege az volt, hogy Urban császári ezredes seregét Timbul oláh vajda táborának 6000 főnyi seregével egyesítette, s egész Kővár vidékét rettegésben tartotta. Ez a felerősített sereg megindult Szatmár megye felé.” *Csomár Zoltán*: Mátészalka. Mátészalka, 1968.

⁶*Kovács Endre*: Bem a magyar szabadságharcban Bp. 1979. – Katona őrnagy egységének kudarca egyébként óriási felháborodást keltett a magyar oldalon, hiszen 5000 főnyi serege és 17 ágyúja (tehát óriási számbeli fölénye) volt Urbannal szemben. „*Soha nem hallott gyalázat*” – írta az esetről a Márczius Tizenötödike december 12-i száma. A kudarc miatt egyébként Katona őrnagyot hadbírótság elé állították – bár később felmentették. Pongrácz őrnagy pedig (Dorgay közvetlen felettese) december 17-én leköszönt rangjáról. (Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban. Bp. 1987. 190. és 368. old.)

⁷*Kovács Endre* i. m. 54–57. old.

⁸*Kovács Endre* kimutatása szerint az ekkor személyesen Bem által vezetett 3. dandár egy része Nagybányán maradt, s csak a 31. honvédszászlóalj, a Sándor-gyalogság egy zászlóalj, a szatmári önkéntes gyalogság két százada, valamint a Vilmos- és a szatmári önkéntes huszárok (összesen kb. 3000 ember) vettek részt a támadó hadműveletekben. (*Kovács Endre* i. m. 71. old.)

Dorgay Károly síremléke az egykori református köztemetőben (Bócsi Krisztián felvétele)

gyerekek begyűjtésével bízták meg.⁹ Ekkortájt ugyanis a sok gondot okozó, kiképzetlen és megbízhatatlan nemzetőrszázaljak helyett már inkább a honvédszázaljak szervezését szorgalmazta az Országos Honvédelmi Bizottmány.

Dorgay Károly rövidesen egy Szatmárban megalakuló védzázalaj századosa lett. Egységét feltehetően 1849. áprilisában rendelték a Munkács környékén szerveződő tartalékhadtesthez.¹⁰

Az idevezényelt alakulatok fölötti parancsnokságot az orosz intervenció megindulásakor Kazinczy Lajos vette át. Kazinczy – aki előző beosztásában Görgey és Klapka mellett bizonyos fegyelmezettséghez volt szokva –, a legkevésbé sem volt elragadtatva a Munkácsra tapasztaltaktól. „...valóságosan rettenetes a csapatokat csak meg is nézni” – írta Görgeyhez küldött keserű hangú jelentésében.¹¹ Mindenesetre meg-

⁹Dorgay Károly 1849. januárjától a nemzetőrség számára kiadott fegyverek begyűjtését végezte. Erre utalnak a Domahidy Menyhért megyei alispán elnöklete alatt Nagykárolyban január 12-én fölvert képviselőgyűlési jegyzőkönyv alábbi sorai is: „Dorgay Károly segédtsz f. év jan. 10-ről 51. sz. a. a nemzetőri századoknak kiosztott fegyvereket és töltséket némely századosok az őrnagyí hivatalhoz mindenzidőig nem adván be, azok beadása tránt kellő intézkedést tételni kér.” A január 30-án fölvert jegyzőkönyv tanúsága szerint pedig „Dorgay Károly őrnagyí segédtsz a megyei gyalog nemzetőrknél lévő fegyverek összes kimutatását beadja.” Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár – Szatmár vármegye levéltára 1848/49 – IV/B 537.

¹⁰Bona Gábor: Kossuth Lajos kapitányai, i. m. 40. old.

¹¹Közli Pásztor Emő: A tizenötödik aradi vértanú című könyvében. Bp. 1979. 68. old.

kezdte a hadtest átszervezését. A szatmári önkénteseket az ekkor létrehozott 1. határ-
vadász-zászlóaljba olvasztotta be.¹²

A meginduló orosz támadás meglehetősen nehéz helyzetbe hozta a hadosztályt. Bár közvetlen támadásnak nem voltak kitéve, az előre nyomuló orosz főszereg elszakította őket az észak-keleti határokat őrző, majd fokozatosan Gyöngyösig hátráló Wysocki-féle légiótól. A hadosztály a kapott parancsot (a Tisza-vonal védelmét Vásárosnaménynál) így nem is tudta teljesíteni – már csak azért sem, mert az oroszok közben Tokajnál átkeltek a folyón. Kazinczy ezért visszavonta alakulatait egészen Husztig.

Később Görgey visszavonulásának fedezésére kaptak utasítást, s ennek érdekében Ungvárig nyomultak előre. Fölmerült annak a lehetősége is, hogy Nagykálló térségében az önálló működéshez nem elég erős hadosztály esetleg csatlakozzon Görgey főszeregéhez, de egy újabb orosz előretörés megghiúsította a tervet. Így Kazinczy végül azt a parancsot kapta, hogy vonuljon Erdélybe Bem támogatására.¹³

Amikor a hadosztály augusztus 6-án elhagyta Munkácsot, hogy Beregszászon keresztül Erdély felé induljon, még nem tudták, hogy Bem július 31-én Segesvárott csatát veszített, és serege felmorzsolódott. Ennek következtében a Kazinczy-hadosztály gyakorlatilag tétlenségre lett kárhóztatva. Máramaroszigeten keresztül megérkeztek ugyan Erdélybe, ahol – átkelve a Szamoson –, augusztus 22-én Zsibónál egyesültek az erdélyi csapatok Gál Sándor által vezetett maradványaival, de ennek már nem volt jelentősége. Augusztus 24-én a Wesselényi-kastélyban tartott haditanácson a tisztikar jórésze úgy döntött, hogy az oroszok előtt leteszik a fegyvert.¹⁴

A sereg egy része nem várta meg a cári csapatok érkezését, hanem Várady Gábor őrnagy vezetése alatt Nagybánya felé indult. Az őrnagy Máramaros vármegye határáig vitte a hozzá csatlakozókat, s onnan mindenkit hazabocsájtott. Nem tudjuk, hogy Dorgay Károly vele tartott-e vagy Zsibón maradt. Azt sem, hogy a haditörvényszék miként ítélkezett fölötte. A további kutatások talán erre is fényt derítenek majd.

Az viszont tény, hogy utóbb visszatért szülővárosába, s a sírfelirat tanúsága szerint postamesteri hivatalt töltött be. 1876. januárjában halt meg.¹⁵

Oláh András

Perczel Mór diákévei

Perczel Mór 1811. november 11-én született Bonyhádon. A reformkorszakban ért felnőtté, s vált radikális reformpolitikussá. Szerepe nemcsak Tolna megyei, hanem országos jelentőségű: a '48-as forradalmi időkben a független magyar állam első rendőr-főnöke lett; az új magyar hadseregbe honvédeket toborzott; a szabadságharcban

¹²*Bona Gábor* i.m. 40. old. (Az egység fölötti közvetlen parancsnokságot feltehetően Dolinay Mihály vagy Gulátsy Imre őrnagy gyakorolta.)

¹³A hadmozdulatokról illetve a hadosztályra vonatkozó tervekről részletesen beszámol *Pásztor Emil* (i. m. 80-81. old.). Ugyanerről lásd még Kazinczynak az aradi törvényszék előtt tett vallomását (Aradi vértanúk, II Bp. 1979 239-240. oldal.)

¹⁴*Pásztor Emil* i. m. 106-113. oldal.

¹⁵*Bona Gábor* idézett művében – feltehetően adatok hiánya miatt – nem közli Dorgay Károly halálának időpontját.